

ELEMENTE DE ORALITATE ÎN TEXTE ROMÂNEȘTI VECHI

ELEMENTS OF ORALITY IN OLD ROMANIAN TEXTS

(Abstract)

The paper aims to analyse certain orality marks identified in making up old Romanian texts. The author starts from noticing the fact that certain specific oral communication marks are used in the studied texts: these elements may reveal inherent features of the oral channels represented in writing (phonetic accidents, morpho-syntactic phonemes – verbal phrases, analytical approach, repetitions, ellipses, anacoluth, particular marks of dialogues, lexical elements of colloquial orality due to the socio-cultural reasons, elements of specific diatopical variants, languages and/or diastratical ones – popular, colloquial language) characteristic to the old Romanian language. The indices entailing the effect of orality may be found at various linguistic levels: phonetic, morphological, syntactic, lexical and pragmatic – discursive level. The investigations field comprises a selective material taken off the Romanian texts of the 16th –18th century. The theoretical frame of the approach is the historical pragmatics and the discourse analysis.

Keywords: orality marks, old Romanian texts, historical pragmatics, discourse analysis.

1. Preliminarii

1.1. Abordarea *oralului* ca parte a obiectului de cercetare în lingvistică este o cucerire târzie. Faptul se datorează mai multor cauze de natură practică și teoretică: a) pe de-o parte, lipsei unor corpusuri de limbă vorbită, riguros alcătuite; b) pe de altă parte, dificultății de delimitare a diverselor variante ale limbii române, rezultate în urma acțiunii (diferită în spațiu și timp) a factorilor de variabilitate diatopici, diastratici, diamezici și diafazici; c) și, nu în ultimul rând, absenței unei viziuni teoretice rafinate de analiză a materialului.

Remedierea acestor deficiențe a fost posibilă prin dezvoltarea *lingvisticii corpusului* (ca subdomeniu al *lingvisticii computationale*) și prin modificarea perspectivei asupra câmpului de investigație a fenomenelor de limbă, prin includerea, în analiză, a componentei pragmaligvistice.

Caracterul spontan al comunicării, specific aspectului vorbit al limbii, se regăsește, cu precădere, în *textele orale*. Practica demonstrează însă existența, în viața socială, a formelor de *comunicare „mixtă”*, caracterizate prin inserarea, conștientă sau nu, a *faptelor de oralitate în scris* sau a *faptelor de limbă scrisă în comunicarea orală*. În acest cadru, limba vorbită (sau limba scrisă) este privită ca un mod de *elaborare* a unui mesaj (vizând intenția vorbitorului, alegerea mijloacelor lingvistice guvernată de norme specifice) și nu ca *realizare fonică* sau *grafică* a acestuia (vezi Manu Magda, în GALR 2008, II: 831).

1.2. Viziunea în discuție a condus la modificarea opticii asupra modului de abordare nu numai a *textului oral*, ci și a celui *scris*.

Chestiunile ridicate de cunoașterea vorbirii se bazează, în ultimii ani, pe interpretarea materialului empiric aparținând unor *corpusuri orale extinse și informatizate*.

Pentru perioadele anterioare apariției lingvisticii corpusului, neexistând înregistrări de limbă vorbită, a fost necesar să se facă apel la studiul *elementelor de limbă vorbită consemnate în textul scris*. Demersul respectiv a fost întreprins destul de târziu, preponderent pe baza textelor beletristice, „oralul” fiind considerat, în primul rând, un mijloc utilizat de autori, în mod conștient și intenționat, cu finalitate estetică.¹

Utilizarea textelor scrise ca *bază empirică* pentru *studiul în diacronie a limbii române vorbite* a fost ignorată, de regulă, de cercetătorii care s-au oprit, mai mult sau mai puțin insistent, asupra descoperirii elementelor de tip conservator (fapte fonetice sau morfosintactice dispărute din inventarul de caracteristici ale românei moderne, sau cuvinte de tip arhaic) sau a descoperirii *caracteristicilor normei lingvistice în formare* (Cf. Chivu 2011). Desigur că începutul trebuie să se facă, ținând cont de natura lor specială, cu studierea primelor scrieri în limba română.

1.3. În acest cadru, lucrarea de față încearcă să traseze câteva direcții privind modul de abordare a elementelor de limbă vorbită în textele scrise, prin valorificarea rezultatelor unor cercetări din domeniul pragmaligvisticii; concret, aceasta urmărește să analizeze potențialul comunicativ al unor componente, identificate în construcția discursului, în *texte românești din secolele XVI-lea*². Materialul-suport al studiului nostru a fost extras din două corpusuri de texte din secolul al XVI-lea (vezi *Surse*), relevante pentru două

¹ Pentru tratarea acestei probleme, cf. Milaș 1988.

² Limba română din secolul al XVI-lea este reprezentată prin următoarele texte (după Cazacu, Rosetti 1961: 47): 1) a) *traduceri religioase din slavonește sau maghiară*;

tipuri stilistic-funcționale diferite: pentru *textele liturgic/omiletice (traduse și originale)* și pentru *textele laice (originale)*; primul tip transpune situații de comunicare *formală*, iar cel de-al doilea tip situații de *comunicare formală și semiformală*¹.

Autoarea pleacă de la constatarea existenței, la nivelul textelor în discuție, a unor *mărci specifice comunicării orale*; aceste elemente pot reflecta trăsături inerente canalului oral, redată în scris (accidente fonetice, fenomene morfo-sintactice – perifraze verbale, analitism, repetiții, elipse, anacolut, mărci dialogale), elemente lexicale specifice oralității colocviale sau trăsături asociate oralității din rațiuni socioculturale (elemente aparținând unor varietăți diatopice – graiuri – și/sau diastratice – limbaj popular, familiar) aparținând limbii române vechi. Indicii prin care se generează efectul de oralitate pot fi plasați pe diverse paliere lingvistice (*fonetic, morfologic, sintactic, lexical și pragmatic-discursiv*).

1.4. Cadrul teoretic al discuției îl constituie *pragmatica istorică*² și *analiza discursului*. Cercetarea diacronică a unor fenomene lingvistice presupune, în primul rând, *plasarea formelor și a structurilor în epoca și în contextul cultural pe care le ilustrează textul* în care acestea au fost înregistrate și, nu în ultimul rând, *încadrarea scrierii-sursă în varianta stilistică* pe care aceasta o ilustrează.

În analiza de față, vom detașa aspecte din *domeniul pragmatic-discursiv* pe care le vom raporta la structurile și modul de funcționare a formelor corespondente din *limba actuală*. Varianta stilistic-funcțională la care ne vom referi este *limbajul colocvial*, ilustrativ pentru presiunea exercitată constant, mai ales în plan sintactic, de limba română vorbită.

Textele investigate sunt încadrabile în anumite *tipare retorice* care diferă de la o specie a genului la alta. În raport cu acestea, diferă și *configurația colocutorilor, raportul dintre aceștia*, precum și *strategiile comunicative* utilizate.

2. Indici pragmatici-discursivi ai oralității în texte vechi

Perspectiva pragmatic-discursivă privește prezența unui set de *indici* care produc *un efect dialogal*, propriu variantei orale a comunicării, repartizabili pe mai multe *planuri ale comunicării*. Volumele de texte timpurii, în special cărțile liturgice, sunt, de cele mai multe ori, redactate în forma unei

b) *tipăriturile diaconului Coresi*; 2) *Diplomatarium: acte și scrisori particulare*. Cf. și CLRV: 29–30, unde sunt prezentate criteriile de clasificare a documentelor.

¹ Menționăm faptul că, în redarea textelor, am păstrat, în general, forma de transcriere din documentul utilizat (vezi *Surse*).

² Domeniul studiului aflat la intersecția dintre lingvistica istorică și pragmatică (cf. Juncker 2006).

interacțiuni fictive între un maestru și un învățăcel. Ficțiunea narativă conține, de asemenea, porțiuni întinse de *discurs raportat*.

2.1. Din punctul de vedere al formelor de expresie, discursul religios poate fi: *discurs religios monologat* și *discurs religios dialogat*.

Literatura omiletică și polemică, cu un vădit caracter explicativ și argumentativ, cuprinde două serii de instanțe discursive: una *extratextuală*, reprezentată de predicatorul care se adresează credincioșilor în mod direct, și una *intratextuală*, constând din inserții ale unor citate din Cărțile Sfinte sau rugăciuni în textele explicative (vezi Coresi, *Tâlcul evangheliilor*, în CLRV, sau CC².1581).

Din perspectiva practicii omiletice, condiția esențială a eficienței persuasive în demersul predicatorial este *relația de comunicare interpersonală* care se stabilește între predicator și ascultătorii săi. Din această cauză, literatura omiletică vizează, în general, construirea textului ca dialog cu cititorul.¹

2.1.1. *Referentul extradiscursiv, auditoriul*, este asociat cu *formulele stereotipe de adresare*, uneori diseminate strategic în diverse părți ale predicii, cu funcții multiple: „de flatare și captatio benevolentiae, de stabilire și de refacere periodică a interdependenței afective dintre orator și auditori” (Cvasnîi Cătănescu 2010: 189): *iubiților creștinii lu Dumnezeu (1.a)*, *creștinilor (1.b)*, *fraților (1.c)*

1. a. *Derept aceeaia voi, iubiților creștinii lu Dumnezeu, cu dragoste și cu inimă bună să priimiți această carte* (CC².1581: VIII);
- b. *Ascultați, creștinilor, cum leanea noastră rădică-o sfântul și Dumnezeiescul apostol, unde grăiaște și zice...* (CC².1581: 127);
- c. *Ce mă rog voao, fraților, cu dragostea Domnului nostru Isus Hristos...* (CC².1581: 474).

2.1.2. În toate tipurile de texte sunt inserate fragmente de *vorbire directă*, structura acestora fiind diferită în funcție de relațiile interactive existente între enunțiatori: *scrierile canonice de lectură bisericească* (*Psaltirile, Palia, Tetraevanghelele, Apostolele*) cuprind două instanțe intratextuale: *apostolul raportor* și *personajele biblice* citate prin *vorbire directă* (*divinitatea, apostolii, credincioșii*); instanța discursivă *intratextuală* constă din inserții ale unor citate din Cărțile Sfinte sau rugăciuni în textele explicative (*învățături*) (vezi Coresi *Tâlcul evangheliilor*, în CLRV, sau Coresi, *Evanghelie cu învățătură*, în CC².1581).

2.1.2.1. Textele liturgice de *tip argumentativ* prezintă o *sintaxă a elementelor introductive ale vorbirii directe* mult mai complexă decât textele enumerate anterior, bazată pe variația componentelor și pe aglomerarea lor în context, în poziții de *coordonare juxtapusă* sau *disjunctivă*.

¹ Pentru tratarea acestui subiect vezi *Stiluri epistolare* în Zafiu 2001: 179–193

Forma de prezentare a textelor o constituie *predica expozitorie* (sau *expoziția Scripturii*). Prin acest fel de predicare, se urmărește expunerea sensului original al textului biblic, aflat în mintea autorului sub inspirația Duhului Sfânt. Acest fapt îl califică pe predicator să declare „*Așa vorbește Domnul!*”. Cea mai simplă dintre modalitățile, la care ne referim, este utilizarea, alături de verbul de declarație, a elementului introductiv adverbial *astfel/așa* (2.a–c). Elementul citat furnizează imaginea enunțiatorului-sursă, reducându-i intervenția la conținutul propozițional prin opacizarea caracteristicilor situației de comunicare.

2. a. *Așa - grăia lu Hristos*: „*Milosârd ești tu, Doamne...*” (CC².1581: 64);
- b. *Că așa zice Hristos*: „*Cine va vrea, să vie după mine!*” (CC².1581: 65);
- c. *Și și Ieremiia iară grăiaște așa*: „*O vai de voi, păstorilor...*” (CC².1581: 544).

După cum este firesc, textele în discuție, având un puternic caracter informativ, înregistrează numeroase *evidențiale citaționale în structuri incidente* (3.a–c)¹. Incidentele fiind încadrate în sfera *fenomenelor de oralitate*, specifice *variantei non-normate ale limbii*, tulbură construcția textului, favorizând dezordinea sintactică, ambiguitatea semantică și incoerența pragmatică. În cazul textelor de limbă veche, aceste fenomene sunt mai pregnante decât în textele recente.

3. a. *Și toate gândurile nedereapte de la inemă să le lepădăm, cum zice Hristos*: „*Să spălăm sticla și blidul den lăuntru întâi*” (CC².1581: 117);
- b. *După cum e grăit*: „*Întoarce-te, sufletul meu, întru răpaușul tău!*” (CC².1581: 19);
- c. *Cum iaste scris că* „*cine va semăna cu lacrimi, cu veselie secera-va*” (CC².1581: 77).

2.1.2.2. Un caz special de vorbire directă îl reprezintă formele de *discurs* introduse prin *conectori transfrastici* (incluzând cuvinte sau grupuri de cuvinte, eterogene ca încadrare gramaticală, în general *neintegrate sintactic și semantic*, dar *integrate discursiv*) care participă la adecvarea globală a enunțului, având funcția de *structurare a interacțiunii*. De exemplu: *că, și, și iară* (în construcții eliptice) (4.a–b).

4. a. *Că* „*ceareți amu*”, *zice*, „*și nu veți priimi, derep ce că rău ceareți*”. *Și iară*: „*Cearați și da-se-va voao; căutați, și veți afla*” (CC².1581: 246);
- b. *Derept aceaia amu într-acela chip zise că* „*cum Moisi șarpele rădică*” *și alalte* (CC².1581: 519).

¹ Pentru descrierea acestor structuri, cf. lucrarea noastră: Manu Magda 2013a.

2.1.3. Raportate la *canalul de comunicare*, textele de care ne ocupăm sunt texte care, *prin modul de concepere*, implică grade diferite ale raportului dintre scriere și oraltitate (*interferență a codurilor*), precum și asocierea diferențiată dintre *formulele fixe (inițiale, finale)*, cel mai adesea calchiate după cele slave, și zonele de mai mare libertate. Sunt inserate în texte: *mărcile cu funcție fatică și conativă; modalitățile de atenuare, de exprimare a vagului și impreciziei, situate în aria popular-familiară; elementele afective care conferă mesajului un grad sporit de subiectivitate*¹.

Inventarul de elemente ale adresării și modul lor de combinare contextuală privesc relația vocativului cu alte elemente de adresare:

– cu *adjective pragmaticalizate* – hipocoristicele de tipul *drag, iubit, dulce, luminat (5.a–b)* – și cu anumite formule de curtoazie; multe dintre ele conțin forme adjectivale gradate, în special compuse cu prefixul *prea (5.c)*, unele *substantivate*.

5. a. *Cât nu iaste de destul credința mea, iară cu putearea ta și cu dulceața ta, tu o împle, dulce Doamne!* (CC².1581: 81);
 b. *Vino acmu cu duhul, luminate proco Zaharie* (CC².1581: 190);
 c. *Derept aceaia tu, (...) preacurat arhiereu, nevinovatul junc* (CC².1581: 549).

– cu *particule vocative* (interjecții primare și secundare care dau o *notă expresivă enunțului*): *retorice, hortative, prezentative*; particulele interjecționale, specifice stilului oral (interjecțiile de adresare – *bre, măi* – sau cele hortative – *hai*, care le înlocuiește pe mai vechile *pasă și blăm*), pătrund târziu în limbă și au un statut periferic, aparținând, în general, contextelor informale de comunicare.

6. a. *„O vai de voi, păstorilor, carii (...) risipiți oile turmei meale!”* (CC².1581: 544);
 b. *Sfințiți (...) strigați: vai de noi, vaide, că aproape e zioa Domnului* (CC².1581: 45);
 c. *În vremea aceasta, o Ioane, lasă și sfârșaste câte-ți zic* (CC².1581: 570);
 d. *Pasă după mine, satano, că săblază mi-ești* (CC².1581: 64).

Textele consultate dețin un inventar bogat de forme prin care se realizează categoria semantico-pragmatică a *prezentării*. Au fost identificate *interjecții prezentative livrești*, caracteristice *limbii scrise (adecă, 7.a; iată, 7.b); uite*,

¹ Cu alt prilej (cf. Manu Magda 2013b), prezentând formele specifice de exprimare a modalității alocutive în texte românești vechi, am ajuns la concluzia că, în grupul alocutiv din româna veche, *componenta structurii adresative este extinsă* (prin aglomerarea de compliniri nominale, în special de serii ample de apoziiții), tributară stilului bisericesc.

caracteristic limbii vorbite, foarte răspândit în româna actuală, lipsește în textele consultate.

7. a. *Adecă, jumătate de avuția mea, Doamne, dau mișeilor...* (CC².1581: 507);
 b. *Și iată o muiare, avea duh de nevoie de optsprăzece ani...* (CC².1581: 454).

Alte construcții prezentative (vezi Manu Magda 2014) utilizează *verbe la imperativ sau subjonctiv, adverbe deictice, topicalizarea* etc.

8. *Auziți și prorocul Zaharia, ce grăiaște* (CC².1581: 42).

– *cu verbe/expresii performative (9.a–c)*; numărul formelor verbale introductive care trimit, prin sensul lor, la *tipul de act verbal* îndeplinit prin intermediul enunțului citat, sunt rare (*9.d–f*):

9. a. *Părinte, laudă ție dau* (CC².1581: 5);
 b. *Derept aceaia rog pre voi, fraților și surorilor, toate alalte să le lăsăm* (CC².1581: 74);
 c. *„O, muiare, iertată să fii de boala ta!”* (CC².1581: 458);
 d. *Și jură ei: „Ce veri ceare, da-ț-voiu...”* (CC².1581: 606);
 e. *Și evanghelist Ioan mărturiseaște* grăind că *„leagea lu Moisi dată fu...”* (CC².1581: II);
 f. *E fariseiul sta așa, întru elu și se ruga: „Doamne, laudă ție dau...”* (CC².1581: 1).

2.1.4. Specificul canalului de comunicare afectează profund *organizarea sintactică a discursului oral*. Raporturile sintactice, condiționate de modalitatea orală de realizare a mesajului, au fost grupate (după Vulpe 1980: 63–65) în trei categorii: (a) *construcții situate la limita dintre coordonare și subordonare*, (b) *construcții incomplete*, (c) *construcții redundante*.

Structura sintactică a enunțului reprodus în vorbire indirectă, fiind dependentă de *tiparul retoric* al textelor investigate, prezintă, în româna veche, față de româna actuală, un grad ridicat de ambiguitate, integrând, în proporții variate, *insule lingvistice de vorbire directă, propoziții incidente sau imbricări* care generează tipare hibride și favorizează incoerența pragmatică.

De aceea, este greu de diferențiat, în anumite situații, între discursul redat prin vorbire directă sau prin vorbire indirectă (vezi, în acest sens, și situația din italiana veche, în Dardano 2012: 234).

Structurile textuale hibride, creatoare de ambiguitate și implicit, privesc problemele de *topică, dislocări, reluări, complementizatori zero*.

2.1.4.1. Incorporarea sintactică a discursului citat în discursul citant:

10. a. *De Pătru și de Iacov și de Ioan grăiaște așa: că „n-au a muri”, zice, „până voi arăta lor preobrajenia...”* (CC².1581: 75);
 b. *Nu așteptă să ia cuvintele de ispovedanie lui, ce feace după cuvântul ce grăise, că „mai nainte”, zice, „de ce mă veri chema, zic: Adecă, eu”* (CC².1581: 20).

2.1.4.2. Se înregistrează și construcții în vorbire directă legată, cu o sintaxă marcat populară:

11. *Derept aceaia amu într-acela chip zise că „cum Moisi șarpele rădică” și alalte* (CC².1581: 519).

2.1.4.3. *Verbele dicendi*, eludate în contextul textelor vechi, sunt suplinite în redarea vorbirii indirecte prin: *conectori transfrastici argumentativi* (12.); secvențele structurate de conectorii în discuție (*pseudocircumstanțiale-conectori* sau *false subordonate*) sunt *neintegrate sintactic*, dar *integrate discursiv*, fiind proprii, în primul rând, textelor omiletice¹.

12. *Și grăind, încă mă măresc.... Că cum să ș-ai arunca această în trei părți... Ce, cât iaste de rea măriia și preînălțarea, atâta e... Că ce răsipeaște trufa și preainălțarea... Că trufa amu întru propaste bagă omul... Că Domnul amu trufașilor protiveaște-se, zice, iară smeriților dă-le bunătate* (CC².1581: 4–5).

2.2. Scrisorile și documentele conțin comunicări purtate în scris care se realizează în *variante oficiale și familiare*².

2.2.1. În text se regăsesc (nu foarte frecvent) și *enuțuri interogative* (13.) și *exclamative* (14.) ca mărci ale exprimării directe, expresive:

13. *Au pare-vă domniia voastră că domnu nostr[ui] iaste fără de oști și fără de oameni?* (DÎ, Scrisoare *Sebeș, j. Alba, 2 septembrie [1600]);
 14. *O, vai de noi, mare rău iaste pre noi că perimu acum!* (DÎ, XVIII**Târgoviște, 5 septembrie [1599]).

2.2.2. Documentele neliterare nu cuprind aproape deloc discurs raportat în stil direct, cu excepția a două cazuri (al doilea este un citat din Sfânta Scriptură):

¹ Vezi GBLR: 546; pentru structura sintactică a enunțurilor dialectale; cf. Vulpe 1980: 63–65 și Dimitriu 1974: 15–18.

² Pentru tratarea acestui subiect vezi *Stiluri epistolare*, în Zafiu 2001: 179–193.

15. *Voi aveți cuvânt a-i darea răspunsu de veț zice: „Adevăr, făcut-am tocmeală, ce Domneata ai trimes credincios mării tale de credință...”* (DÎ, Scrisoare XXXI *Transilvania, 26 ianuarie 1600: 21).

2.2.3. Poziția de *alocutor* este redată printr-o combinație eclectică de mijloace de exprimare *indirecte*, cu forme *directe*, coexistente chiar la nivelul aceluiași enunț.

Nu lipsește *vocativul numelui* sau al *pronumelui personal* (16.), sau *numai vocativul formulei de adresare* însoțit de un verb performativ sau de *construcții imperative* (cel mai frecvent redade prin *conjunctivul hortativ* (17.)).

16. *Bane Mihalcio și tu, vistiier Stoico, dau-vă în știre...* (DÎ. Scrisoare *Transilvania, 26 ianuarie 1600);
17. *Domne, rog domnetale se me asculta...* (DÎ, Scrisoare C **Bozen [11 mai 1594]).

2.2.4. Adresarea politicoasă impune asocierea pronumelor personale incluse în forma verbului, cu *forme ale pronumelui de politețe*:

18. *Să știi dumneata că...* (DÎ, LXXIX. 1591–1592);
19. *Și așa să știți domnievoastră...* (DÎ, XVIII. 1599).

2.2.5. Între elementele alocutive, o poziție centrală are *verbul la imperativ*. Ca mod al adresării directe, *imperativul* apare, de regulă, în *enunțuri de tip prescriptiv*, în diverse forme ale discursului adresat. Imperativul este utilizat în asociere cu adjective substantivizate sau pronume de politețe (*domnia ta, dumneavoastră*):

20. *Domiata lasă toate, nevoiaște, vino și ne scapă* (DÎ, Scrisoare 10 iulie [1593]).

Ordinul este atenuat prin intercalarea unor *atenuatori verbali* între alocutivul exprimat și imperativ sau între imperativ și altă parte a propoziției:

21. *Ci mă rog domnitale nu-ț potrivî mintea...* (DÎ, Scrisoare *Sebeș, j. Alba, [1600]);
22. *Domiata lasă toate, nevoiaște, vino și ne scapă de acii* (DÎ, Scrisoare 10 iulie [1593]).

În exprimarea *valorii directive*, limba română veche apelează mai puțin la forme verbale de imperativ și mai mult la *conjunctivul hortativ* (cu diversele sale nuanțe), prefațat de perifraze verbale cu valoare informativă (de tipul *scriu, rog*), sintetizat uneori prin *perifraze verbale* de tipul *dau știre*. Din

perspectivă semantică, conjunctivul este extensiv în raport cu imperativul (cf. Frâncu 2009: 35).

23. *I pa(k) să știi domniia-ta că au venit un om de la Nicopoe... I pa(k) să știi că bagă den toate orașele câte 50 de oameni... I pa(k) să știi cumu se-au prins nește meșteri den Țarigrad... (DÎ, Scrisoare Câmpulung, j. Argeș, c. 1521).*

2.2.6. *Conjunctivul independent* are întotdeauna o valoare proprie, putând exprima o dorință, o poruncă, un îndemn, un sfat, o concesie, un regret, o ipoteză. Conjunctivul cu valoare de *sfat* se întâlnește încă din primul document în limba română (cf. Frâncu 2009: 167).

24. *Eu spui domnie tale, iară domniia-ta ești înțelept și aceaste cuvinte să ții domniia-ta la tine, să nu știe oameni mulți și domniele-voastre să vă păziți cum știți mai bine... (DÎ, Scrisoare Câmpulung, j. Argeș, 1521).*

Conjunctivul care exprimă dorința, numit de Sandfeld și Olsen (1936: 354, *apud* Frâncu 2009: 172–173) „subjonctiv optativ”, întâlnit în urări sau în imprecății, este cea mai frecventă valoare a conjunctivului independent, prezentând concordanțe, până la identitate funcțională, cu subjonctivul din limbile romanice apusene.

25. *De-această vă dămu în știre și Dumnezeu să vă fie sănătoși și întru pace bună, amin (DÎ, XVIII **Târgoviște, 5 septembrie [1599]).*

Structurile directive cu predicatle realizate prin *forme verbale personale* (imperativ: *Vino repede!*, indicativ: *Vii repede!*, conjunctiv: *Să vii repede!*) se realizează, în vorbire indirectă, cu *forme de subjonctiv*, cu conector *să*, având ca element regent verbe prin care se realizează *acte directive* (*a cere, a ruga, a recomanda*):

26. *Eu, împăratul, rog pre Domneta să nu laș într-acele loc mulți credincioși, numai să laș... (DÎ, XXXII Act diplomatic *Transilvania, [ianuarie 1600]).*

3. Considerații finale

Analiza, efectuată în paginile de față, pune în evidență *diversitatea* funcțiilor comunicative ale enunțurilor analizate, permițând următoare constatări:

1. În limba veche sunt utilizate majoritatea mecanismelor de exprimare orală, redată în scris, conservate și în limba actuală. Apar însă diferențe datorate: – constrângerilor semantico-pragmatice, impuse de *tipul de text*, care încadrează diverse ocurențe ale fenomenelor investigate; – constrângerilor legate de *simplitatea și rigiditatea tiparelor de strategie comunicativă* a

vremii; – constrângerilor datorate *limitei de inventar* a elementelor lingvistice din limba veche și inexistenței unor norme de redactare scrisă în limba română.

2. Diverșii factori analizați, care determină apariția unor diferențe mai vizibile sau mai subtile între manifestările fenomenelor investigate în cadrul corpusului de texte românești, înlesnesc, prin studii succesive, alcătuirea unei istorii a procedeelor în dinamică.

SURSE

- CLRV: Al. Mareș (ed. coord.), 1994, *Crestomația limbii române vechi*, I, București, Editura Academiei Române.
- CC²1581: Diaconul Coresi, popa Iane, popa Mihai, [1581], *Evanghelia cu învățătură*, Brașov, publicată de Sextil Pușcariu, Alexie Procopovici, 1914, București, Socec.
- DÎ: *Documente și însemnări românești din secolul al XVI-lea*, Text stabilit și indice de Gheorghe Chivu, Magdalena Georgescu, Magdalena Ioniță, Alexandru Mareș și Alexandra Roman-Moraru, 1979, Introducere de Alexandru Mareș, București, Editura Academiei.

BIBLIOGRAFIE

- Cazacu B., Al. Rosetti, 1961, *Istoria Limbii Române Literare (de la origini până la începutul secolului al XIX-lea)*, București, Editura Pentru Literatură.
- Chivu, G., 2011, „De la litera la spiritul textului sacru. Considerații asupra limbajului figurativ din textele vechi românești”, *Text și discurs religios*, III [http://www.cntdr.ro/volumul3].
- Cvasnii Cătănescu, M., 2010, „Retorica elogiului în *Didahiile* lui Antim Ivireanul”, *Text și discurs religios*, II [http://www.cntdr.ro/volumul2].
- Dardano, M., 2012, *Sintassi dell'italiano antico*, Roma, Carocci.
- Dimitriu, C., 1974, „Observații în legătură cu raporturile sintactice”, *Analele Universității Iași*, XX, p. 9–22.
- Frâncu, C., 2009, *Gramatica limbii române vechi (1521–1780)*, Iași, Casa editorială Demiurg.
- Juncker, H. A., 2006, *Historical pragmatics*, Zürich, Elsevier Ltd., p. 329–331.
- Manu Magda, M., 2008, „Limba română vorbită”, în *Gramatica limbii române (GALR)*, II, *Enunțul*, Tiraj nou, revizuit, București, Editura Academiei Române, p. 869–904.
- Manu Magda, M., 2013a, „Un caz de eterogenitate lingvistică: enunțul incident în limba română veche”, în Sala, M. et al. (eds.), *Lucrările celui de al Cincilea Simpozion Internațional de Lingvistică*, București, Universul Enciclopedic GOLD, p. 283–298.

- Manu Magda, M., 2013b, „Forme de exprimare a modalității alocutive în texte românești din sec. al XVI-lea”, în Ștefănescu, A. et al. (eds.), *Limba română: variație sincronică, variație diacronică*, București, Editura Universității din București, p. 280–291.
- Manu Magda, M., 2014, „Vorbirea directă în texte românești din secolul al XVI-lea”, în Zafiu, R. et al. (eds.), *Limba română: diacronie și sincronie în studiul limbii române*, I, București, Editura Universității din București, p. 287–296.
- Milaș, C., 1988, *Introducere în stilistica oralității*, București, Editura Științifică și Enciclopedică.
- Pană Dindelegan, G. (coord.), 2010, *Gramatica de bază a limbii române* (GBLR), București, Univers Enciclopedic Gold.
- Sandfeld, Kr., H. Olsen, 1936, *Syntaxe roumaine*, vol. I, Paris, Librairie E. Droz.
- Vulpe, M., 1980, *Subordonarea în frază în dacoromâna vorbită*, București, Editura Științifică și Enciclopedică.
- Zafiu, R., 2001, *Diversitate stilistică în româna actuală*, București, Editura Universității din București.
- Zafiu, R., 2010, „Ethos, Pathos și Logos în textul predicii”, în *Text și discurs religios*, nr. 2, p. 27–38.

Margareta MANU MAGDA
Institutul de Lingvistică al Academiei Române
„Iorgu Iordan – Alexandru Rosetti”, București